

Titel: Huis van de moskee, Het

Geschreven door: Abdolah, Kader Auteursinformatie

Jaar: 2005

Taal: Nederlands

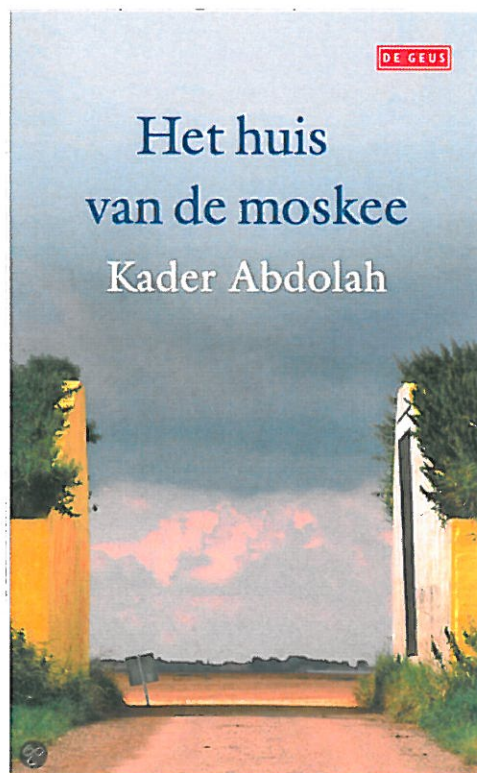
Vorm: Roman

Periode: 1980-

Thema: Fundamentalisme , Iran , Islam

Bron: Kraan, Reyer

Uitgever: Biblion Uitgeverij

Samenvatting

Voor deze bespreking is gebruikgemaakt van: Kader Abdolah, **Het huis van de moskee** . Uitgeverij De Geus, Breda, 2005.

In de Iraanse provincieplaats Senedjan staat 'het huis van de moskee', een acht eeuwen oud huis met 35 kamers, vastgebouwd aan de moskee. Het wordt bewoond door Aga Djan en zijn omvangrijke familie. Aga Djan, een gefortuneerde tapijthandelaar, is niet alleen de heer des huizes, maar ook hoofd van de moskee en van de bazaar, het economisch centrum van het stadje. Religieus, politiek en economisch is hij een van de invloedrijkste en meest gerespecteerde inwoners van Senedjan.

Het huis staat voor zinvolle traditie, oude cultuur en milde religie. Daarvoor zorgen naast Aga Djan zijn twee neven Moâzen en Alsaberi. De blinde Moâzen - zo genoemd naar zijn functie: hij is omroeper van de moskee ('moâzen') - is een fijnzinnige pottenbakker, Alsaberi een zeer gematigde imam. Ook de vrouwen van Aga Djan en Alsaberi leveren hun bijdrage aan het in stand houden van de tradities. Fagri Sadat, de vrouw van Aga Djan, weet bijvoorbeeld tijdens de vogeltrek op een vernuftige manier vogels te vangen. De bijzondere kleurnuances van hun veren moeten dienen als voorbeeld bij het knopen van nieuwe tapijten. En Zinat, de vrouw van imam Alsaberi, in het huis overigens weinig op de voorgrond tredend, kan wondermooi de oude Perzische verhalen vertellen. Eenmaal per week luisteren alle aanwezige bewoners ademloos toe.

Maar de tijden veranderen en de tradities komen onder druk te staan. De sjah, trouw bondgenoot van Amerika, en zijn jonge modieuze echtgenote Farah Diba proberen vanuit Teheran het land naar Westers model te moderniseren. Westerse kleding, radio, tv en bioscoop rukken op. Dat laat ook 'het huis van de moskee' niet onberoerd. Daar was Nosrat, een broer van Aga Djan, altijd al een buitenbeentje. Hij wilde namelijk carrière maken als fotograaf en filmproducent. Zijn jonge achterneef Shahbal, zoon van Moâzen, bewonderde hem om zijn breuk met de islam en zijn vrije opvattingen over de omgang met vrouwen. Toch was de veertienjarige Shahbal al vroeg de vertrouweling en beoogde opvolger van Aga Djan. Toen in 1969 de Amerikanen hun landing op de maan aankondigden, wist hij een bres te schieten in de hechte tradities van het huis. Van Aga Djan wist hij gedaan te krijgen dat hij in het diepste geheim een tv-toestelletje mocht binnenbrengen. Gedrieën keken Aga Djan, Shahbal en imam Alsaberi naar het mirakel van de

maanlanding. Shahbals overtuiging dat de oudere generatie moest weten wat er in de wereld te koop was, had gezegevierd.

Maar de tegenkrachten zijn sterk. Als de milde, apolitieke imam Alsaberi op een tragische manier omkomt, moet volgens plan zijn zoon Ahmad hem opvolgen. Die heeft echter de imamopleiding in Qom - 'het Vaticaan van de sjieten, de heiligste stad van het land' (p. 46) - nog niet voltooid. Er moet dus een 'invalidimam' komen. Dat wordt de zopas in Qom afgestudeerde Galgal. Het is een bijzondere figuur: jong en knap, maar ook afstandelijk en arrogant, en fel anti de sjah. Hij trouwt, na lang aarzelen van haar kant, met Sediq, de dochter van zijn verongelukte voorganger.

Galgal houdt zich aanvankelijk rustig. Hij is een briljant spreker en wint het vertrouwen van Aga Djan en de moskeegangers. Maar als in Senedjan een bioscoop komt die door Farah Diba geopend zal worden, zweept hij tijdens het avondgebed de gelovigen op om de bioscoop te bestormen. Leger en politie weten het nog net te verhinderen. Aga Djan is woedend op hem maar helpt hem nog wel om aan arrestatie te ontkomen en te vluchten naar Qom. Met smart kijkt Aga Djan uit naar het afstuderen van Ahmad.

Shahbal gaat in Teheran studeren en raakt betrokken bij het linkse verzet tegen de sjah. Dat dictatoriale bewind wordt van twee kanten ondermijnd: door het op Moskou georiënteerde verzet én door de radicale imams in Qom. Voorlopig weet de sjah nog van geen wijken. Een massademonstratie bij de Amerikaanse ambassade in Teheran wordt door het leger in bloed gesmoord. Shahbal ontkomt, Nosrat filmt het bloedbad. Khomeini, een van de fanatiekste ayatollahs in Qom, is verbannen. Hij is uitgeweken naar Irak, waar Galgal zich bij hem aansluit. Ook Zinat en Sediq kiezen partij voor de fundamentalisten. De verdeeldheid in 'het huis van de moskee' wordt verwarrend groot. Aga Djan verliest de controle.

Zodra Ahmad afgestudeerd is, wordt hij door Aga Djan benoemd tot imam van de moskee. Maar Aga Djans hooggespannen verwachtingen van hem komen niet uit. Ahmad raakt verslaafd aan opium en vrouwen. Alle coaching van Aga Djan - hij laat Ahmad onder andere trouwen met een achttienjarig meisje - helpt niets. Ahmad loopt in een val van de geheime politie: hij wordt gefotografeerd in een opiumkit met ongesluisde vrouwen. Het maakt hem in hoge mate chantabel. Om geheimhouding te verkrijgen belooft hij als informant van de geheime politie op te treden.

Het bewind van de sjah wankelt. Khomeini vliegt vanuit Irak naar Parijs en kondigt daar aan dat hij in Iran een Islamitische Revolutie zal gaan leiden. In het linkse verzet ontstaat een scheuring: een deel, waaronder Shahbal, steunt Khomeini om zo de sjah te verdrijven; een ander deel verwacht niets van Khomeini. Als kort daarna de sjah vlucht en Khomeini in Iran arriveert om de macht over te nemen, staan Shahbal en Nosrat op het vliegveld. Maar Shahbal heeft op het verkeerde paard gewed.

Zodra Khomeini in het zadel zit, is de repressie genadeloos. In razend tempo voltrekt zich de 'ontmodernisering'. Bioscopen worden verwoest of dichtgetimmerd. Zinat krijgt de leiding van een zedencomité dat vrouwen oppakt die nog Westers gekleed gaan. Galgal is Khomeini's vertrouweling en wordt door hem benoemd tot 'rechter van Allah'. In feite krijgt hij daarmee een blanco volmacht. Die gebruikt hij om talloze zogenaamde aanhangers van de sjah zonder vorm van proces te executeren. Ahmad komt er met een gevangenisstraf en een publieke vernedering nog genadig van af. Maar Djawad, de enige zoon van Aga Djan, wordt doodgeschoten. Samen met Shahbal onderneemt Aga Djan een nachtelijke zoektocht om ergens een plek te vinden waar hij zijn 'ongelovige' zoon mag begraven. Het blijkt vrijwel onmogelijk: pas in het derde dorp is er uiteindelijk iemand die hem helpen wil.

Na de sjah-aanhang is het linkse verzet aan de beurt om uitgeroeid te worden. Shahbal sluit zich aan bij de 'moedjahedien' die zich gewapend tegen Khomeini keren. Hij moet permanent onderduiken en ontkomt telkens aan arrestatie, hoewel hij actief betrokken is bij het liquideren van radicale ayatollahs.

Intussen speelt Nosrat een heel aparte rol in de kring rond Khomeini. Op een handige manier weet hij diens interesse te wekken voor de Perzische film. Zo hoopt Nosrat onder het nieuwe bewind succes te kunnen boeken als filmmaker. Hij krijgt een vertrouwenspositie maar gaat in de fout als hij op verzoek van CNN in het geheim opnamen maakt van het privéleven van Khomeini en diens vrouw. Zijn contact met CNN lekt uit: exit Nosrat.

Jaren gaan voorbij. De massale executies zijn achter de rug. De oorlog tussen Irak en Iran is afgelopen. De dementerende Khomeini heeft de macht overgedragen aan een gematigder bestuur. Na Khomeini's dood zijn zijn z'n radicaalste aanhangers begrijpelijkerwijs beducht voor wraakoefeningen. Zinat wordt vermoord gevonden aan de oever van een zoutmeer. Galgal vlucht naar Afghanistan om zich aan te sluiten bij de Taliban. Maar door informatie die het linkse verzet vanuit Moskou krijgt, weet Shahbal zijn verblijfplaats in Kabul te achterhalen. Hij gaat erheen, schiet hem dood en wijkt dan zelf uit naar het buitenland.

In die rustige(r) periode gaat Aga Djan met Fagri Sadat in zijn oude Fordje nog een keer naar Djirja, het dorp van zijn voorgeslacht. Daar ontmoet hij kasteelheer Hoeshan, die destijds het lijk van Djawad van hem heeft overgenomen om het te begraven. Nu kan hij Aga Djan het graf laten zien: een idyllisch plekje onder bloesemende bomen. Het is een illustratie van Hoeshans ideaal om de hele dorre vallei bij Djirja te herscheppen in een hof van Eden.

Terug in Senedjan ontvangt Aga Djan een brief van Shahbal, geschreven in het Perzisch, verstuurd vanuit Nederland. 'Ik heb ons huis verlaten, maar ik heb het nooit de rug toegekeerd', schrijft hij (p. 408). 'Ik heb mijn schrijftaal veranderd, maar ik heb altijd getracht om de poëtische geest van onze mooie oude taal een

plek te geven in mijn verhalen' (p. 409).

Aga Djan gaat naar de schatkamer van de moskee en legt de brief daar in de archiefkist.

Interpretatie

Thematiek

In de roman worden de voornaamste personages telkens geconfronteerd met ongrijpbare, voor hen onbegrijpelijke situaties. In de loop van het verhaal zien ze rondom zich plotseling nieuwe verschijnselen zoals religieus fanatisme, politieke instabiliteit en economische malaise. Ze beleven een tijd vol onrust, verwarring en revolutie. Het bepaalt hen heel nadrukkelijk bij de onberekenbaarheid van het menselijk lot. Vrienden blijken opeens vijanden. Ze doen de onthutsende ervaring op plotseling uitgestoten te zijn. Alle houvast raken ze kwijt.

Voor de altijd gerespecteerde, betrouwbare Aga Djan is het bijna niet te bevatten. Hij 'had niet verwacht dat het regime Senedjan zo gauw veroverd zou hebben' (p. 239). Iedereen past opeens zelfcensuur toe, zelfs Fagri Sadat binnenshuis met haar kleding (p. 271). Aga Djan zegt tegen zijn vrouw: 'Het is niet zomaar een simpele omwenteling van de politieke macht. Het is een duidelijke ommekeer in de geest van de mensen' (p. 300). Maar evenmin als Fagri snapt hij iets van het waarom en waardoor. 'Voor het eerst [na eeuwen] stond de islam zelf als vijand tegenover de familie' (p. 306). De onoplosbare raadsels legt hij in gelovige overgave in de handen van Allah.

Titel en motto's

Het huis van de moskee uit de titel fungeert als symbool van eeuwenoude cultuur en tradities. De ondeelbare eenheid van moskee en samenleving ligt erin vast. Het huis en de moskee zijn aan elkaar vast gebouwd, ze schuilen samen onder één (plat) dak. Maar het huis symboliseert ook de godsdienstige, culturele en maatschappelijke verscheidenheid: het is een huis met vijfendertig kamers, een rijke diversiteit.

De roman is opgedragen aan de nog levende Aga Djan, 'om hem te laten gaan'. De honderdjarige kan nu rustig sterven; zijn levensverhaal is geboekstaafd.

Het motto luidt: 'Bij de pen en bij wat je ermee schrijft'. Het is het begin van een soera uit de koran die in de roman wordt geciteerd aan het sterfbed van de oom en dichter Kazem Khan (p.171). Waarna Aga Djan fluistert: 'U kunt nu gaan als u wilt' (p. 172). Het motto laat zich lezen als een hommage aan de Perzische literatuur. Tegelijk wijzen opdracht en motto allebei op afronding, voltooiing. Het is alsof Kader Abdolah ermee wil aangeven dat met zijn 'magnum opus' *Het huis van de moskee* zijn levenswerk is voltooid.

Structuur en techniek

De vuistdikke roman (ruim 400 pagina's) tellt veertig hoofdstukken met titels. Vaak zijn dat Iraanse woorden, maar een verklarende woordenlijst achterin het boek biedt meestal uitkomst (p. 411-412). Het eerste hoofdstuk laat zich lezen als een proloog met een allegorische inslag. Wanneer namelijk een enorm leger mieren het huis dreigt binnen te dringen, doet Aga Djan geen poging ze te verdelgen maar reciteert hij voor hen een soera uit de koran. De mieren maken rechtsomkeert. Het klinkt als een beginselverklaring: niet door geweld, maar alleen door praten, door dialoog kunnen problemen worden opgelost.

Het verhaal speelt voor een groot deel in en om 'het huis van de moskee' in Senedjan. Het is sinds mensenheugenis een oase van rust. De bevolking is redelijk welvarend; de islam streeft naar rechtvaardigheid, is gematigd en tolerant, niet dwingend en beperkend, veeleer speels en poëtisch. Door die bijna idyllische milieutekening verscherpt Kader Abdolah het contrast met de naderende tegenstellingen en conflicten heel sterk.

De alwetende verteller veroorlooft zich in zijn chronologische verhaal tal van nevenvertellingen. Het is - in de Perzische traditie - een echt 'vertelverhaal', en de auteur bekent dat hij maar moeilijk kan stoppen. 'Het verhaal van het huis van de moskee is nog lang niet ten einde', schrijft hij aan het begin van het laatste hoofdstuk, 'maar het lijkt op het leven, iedereen moet ergens uitstappen' (p. 407).

Hoewel in de roman geen enkel jaartal genoemd wordt, is duidelijk dat het verhaal een periode van krap twintig jaar beslaat: van omstreeks 1969, de landing op de maan (p. 20-21), tot eind jaren tachtig, als Khomeini van het toneel verdwijnt.

Zoals de roman met een allegorie opent, zo heeft ook het slot allegorische trekken. Aga Djan is terug in Djirja. Kasteelheer Hoeshan houdt daar oude Perzische tradities in ere. En hij is ervan overtuigd dat hij erin zal slagen van de dorre vallei een hof van Eden te maken (p. 397). Die toekomstdroom is nog niet vervuld in het huidige Iran.

Personages

De talrijke personages in de roman zijn voor een groot deel ideeëndragers. Aga Djan personifieert de wijsheid van gematigde standpunten, die het goede van de traditie bewaren en veranderingen hun tijd gunnen. Een eerlijk politicus en een respectabel zakenman, die daarmee betrouwbaarheid en fatsoen in politiek en economie representeert. Zijn neef Moázen staat voor de traditionele kunst, het verfijnde ambacht en legt zo een link met het rijke artistieke verleden. Maar in het huis is ook plaats voor Aga Djans broer Nosrat: 'Hij liet de bewoners van het huis een andere kant van het leven zien' (p. 79). Juist daarom bewondert de jonge Shahbal hem: 'omdat hij zich niet aan de gewoonten hield en omdat hij elke keer opnieuw rebelleerde tegen de oude wetten van het huis' (p. 29).

Kader Abdolah heeft verschillende personages zo gekozen dat de lezer via hen heel dicht op de feitelijke historische gebeurtenissen zit. Hij maakt Galgal bijvoorbeeld tot de rechterhand van Khomeini en plaatst Shahbal - alter ego van de auteur - in de top van het linkse verzet. Verder laat hij in allerlei verhaalfiguren scherp zien hoe angst, streven naar macht, opportunisme of geldzucht mensen als een blad aan een boom doen omslaan zodra het regime verandert. De kleurloze huismus Zinat wordt een fanatieke Khomeini-aanhanger die vol machtswellust op ongesluisde vrouwen jaagt. De trouwe huisknecht Am Ramazan helpt mee bij de berechting van Ahmad. Fagri Sadat verzucht dan ook: 'Ik begrijp nog steeds niet hoe mensen van de ene dag op de andere kunnen veranderen' (p. 389). De bittere les uit het verleden luidt helaas: tegen het religieus fanatisme is geen kruid gewassen. Dat de kopstukken van het fundamentalisme er allemaal aangaan (Galgal, Zinat, de ayatollahs onder anderen) is maar een schrale troost. Met redelijkheid bleken ze niet te bereiken.

Taal en stijl

Kenmerkend voor de stijl van Abdolah is enerzijds het sobere, eenvoudige taalgebruik met veel korte zinnen, die niettemin een sterke emotionele lading kunnen hebben. Met minimale middelen bereikt hij vaak een maximaal effect. Anderzijds maakt de auteur waar wat Shahbal in zijn brief uit Nederland aan Aga Djan belooft: hij geeft 'de poëtische geest van onze mooie oude taal een plek' in zijn nieuw verworven Nederlands. Talrijke Oosterse elementen vervlecht hij in zijn stijl. Veel hoofdstukken beginnen met woorden of tekstgedeelten uit de koran, fragmenten uit soera's en Perzische poëzie verlevendigen het verhaal en hij gebruikt beelden die alleen vanuit zijn achtergrond kunnen ontstaan, zoals: 'Het verdriet was als een zwarte chador over het huis getrokken' (p. 351).

De roman begint als een sprookje uit Duizend-en-één Nacht: 'Er was eens een huis, een oud huis, dat "het huis van de moskee" heette' (p. 9). Die sprookjesachtige sfeer roept de auteur ook op in tal van scènes die de idyllische rust in en om het huis typeren en in de verhalen die daarbij passen. Zoveel te scherper is het contrast met alle verschrikkingen die de bewoners van het huis te wachten staan. Zoals hij de roman symbolisch begint en eindigt - de mierenplaag en de bloeiende vallei - zo kondigt hij ook de revolutionaire gruwelen symbolisch aan. Een sprinkhanenplaag raast plotseling over het huis als een vooraankondiging van het onheil, dat daarmee tegelijk als een natuurramp wordt getypeerd (p. 251-252): onverklaarbaar maar zeer invoelbaar.

Dat is het kenmerkende van Kader Abdolahs stijl: enerzijds de eenvoud die soms even verraadt dat Nederlands niet zijn moedertaal is. Anderzijds een gebruik van symbolen, een invlechting van poëtische elementen en een sfeertekening die de lezer bijblijft.

Situering binnen het werk

Kader Abdolah (Iran, 1954) kwam eind jaren tachtig als politiek vluchteling naar Nederland. Intensief zette zij zich aan de studie van het Nederlands en ontwikkelde zich verrassend als columnist (pseudoniem Mirza) en prozaïst. Met de verhalenbundel waarmee hij in 1993 debuteerde, *De adelaars*, was hij meteen succesvol. De bundel werd bekroond met het Gouden Ezelsoor, de prijs voor het meest verkochte debuut van dat jaar. Vertalingen in het Frans en Italiaans volgden al snel.

Daarna publiceerde Kader Abdolah nog enkele verhalenbundels en romans, zoals *De reis van de lege flessen* (1997) en *Spijkerschrift* (2000). Steeds is in dit werk het lot van de balling en de blijvende verbondenheid met het land van herkomst bepalend voor de inhoud.

Het sterk autobiografische *Het huis van de moskee* (2005) past in die lijn maar doet tegelijk een hogere gooi. Het boek is te beschouwen als zijn 'magnum opus', waarin het oude huis de cultuur en de tradities van een heel land vertegenwoordigt en het familieverhaal model staat voor het lot van een heel volk. Die verwevenheid van het gebeuren op micro- en macroniveau - op zichzelf een bekend literair procédé - blijkt in Kader Abdolahs 'familie-epos' van een beklemmende actualiteit.

Reacties

Over de reacties op zijn groots opgezette roman had Kader Abdolah niet te klagen. De meeste recensies waren lovend. Een uitzondering vormden Gerrit Komrij (*Humo*, 29 november 2005) en Max Pam (*HP/De*

Tijd, 9 december 2005). Bij beiden speelde hun politieke overtuiging merkbaar een rol: Kader Abdolahi impliciete pleidooi voor een dialoog met de islam als enige weg om problemen op te lossen, beviel hun kennelijk niet.

Komrij sneerde: 'Ik verdenk Kader Abdolahi er ernstig van een epos te hebben willen schrijven. "Pietje Bell in Senedjan" is het geworden'. Onze 'Veluwe verslaggever' - de auteur woont in Zwolle - 'verpakt de Iraanse revolutie en de wortels van het terrorisme als streekroman'. Ook de 'godsdiensles' die Komrij telkens meende te krijgen en de stijl (à la Pietje Bell) moesten het ontgelden. Toch zou het boek bij Nederlanders wel in de smaak vallen, concludeerde Komrij meesmuilend, 'omdat het een boek is van de derde weg, het redelijke midden, de brave hoop, de droom van Simpelman'.

In dezelfde geest recenseerde ook Max Pam het boek. Kader Abdolahi toonde voor hem 'ongewild aan dat het fundamentalisme een onlosmakelijk deel is van de islam'. Aga Djan noemde hij spottend 'de Job Cohen van de roman', 'die de boel bij elkaar moet zien te houden'. De stijl was zijns inziens beneden peil en het boek als geheel eerder een Teleaccursus dan een magnum opus: 'Oosterse cultuur voor tienjarigen'.

Een tussenpositie nam Hans Ester in (*Nederlands Dagblad*, 27 januari 2006). Hij waardeerde een reeks fraaie fragmenten in de roman maar vond het boek als geheel toch, blijkens de titel van zijn recensie, 'vlees noch vis'. In de slotline vatte hij dat als volgt samen: 'Jammer dat Kader Abdolahi op twee gedachten is blijven hinken en zowel de mensen van het huis als de geschiedenis van Iran op de huid wilde zitten. De roman *Het huis van de moskee* bevat mooie gedeelten maar het totaal hangt los in de band. Vermoedelijk heeft de verteller dat ook gevoeld. In het laatste hoofdstuk breidt hij er een happy end aan dat in het licht van het gepleegde geweld volstrekt ongeloofwaardig is. Verzoeningsgezindheid is een mooie eigenschap, maar hier grenst zij aan geestelijke aftakeling.'

Maar de positieve reacties waren verreweg in de meerderheid. Het is 'zijn beste roman tot nu toe', oordeelde Jaap Goedegebuure in *Trouw* (26 november 2005), een roman met een boodschap. 'Maar Abdolahi's engagement staat zijn lyrische vertelkunst allerminst in de weg'. En hij besloot: 'In het beeldende vermogen van zijn lyrische stijl en in het samengaan van nu eens idyllische en sprookjesachtige en dan weer gruwelijke atmosfeer, is *Het huis van de moskee* niets minder dan Abdolahi's meesterproef'.

Kader Abdolahi heeft 'een betoverend mooie en spannende vorm gevonden om de recente geschiedenis van zijn geboorteland Iran te vertellen', schreef Rudi Kamminga in het *Dagblad van het Noorden* (13 januari 2006). Lies Schut sprak in *De Telegraaf* (28 november 2005) van een 'dwingende roman'. En Clara Strijbosch concludeerde in *de Volkskrant* (16 december 2005) naar aanleiding van het slot van de roman: 'Daarmee wordt voor Iran een ander perspectief geschetst dan het islamitische paradijs van de tweeënzeventig maagden: de toekomst ligt in het rijke Perzische verleden. Voor Shahbal ligt de toekomst in een tulpenland. Dat land mag de schrijvers koesteren die het in de schoot geworpen krijgt.'

In *NRC Handelsblad* (2 december 2005) noemde Elsbeth Elty de roman meer een 'morele' prestatie dan een literaire: 'Het huis van de moskee is daarmee een aansprekende in fictie verpakte waarschuwing tegen het gif van fundamentalisme dat vreedzame mensen verandert in monsters waartegen geen redelijkheid bestand is.'

Context

Kader Abdolahi noemt in zijn roman nergens jaartallen of data. Daarom volgt hieronder een chronologisch overzicht van de voornaamste feiten, met een pagina-aanduiding (tussen haakjes) die verwijst naar de betreffende romanfragmenten.

- Het bewind van de sjah, een marionet van Amerika, en Farah Diba, zijn derde, jonge, uit Parijs afkomstige vrouw, was er in de jaren zeventig op gericht Iran zo snel mogelijk te moderniseren naar Westers model. Zijn dictatoriaal bewind - geheime politie, massa-arrestaties en dergelijke - riep onder de bevolking steeds meer weerstand op.
- 8 september 1978: een grote demonstratie in Teheran tegen de sjah eindigt door toedoen van het leger in een gruwelijk bloedbad (p. 278-280).
- Khomeini, die al sinds 1965 in Irak in ballingschap leefde, vliegt naar Parijs om de Islamitische Revolutie voor te bereiden (p. 264).
- De sjah probeert tevergeefs de onrust te dempen door per 1 januari 1979 zijn felle tegenstander Bakhtiar tot premier te benoemen (p. 281).
- 15 januari 1979: de sjah ontvlucht Teheran en overlijdt 27 juli 1980 in Kaïro.
- 1 februari 1979: machtsovername door Khomeini. Schrikbewind voor allen die hem niet onvoorwaardelijk steunen.
- januari 1980: de gematigde Bani Sadr wordt president maar raakt steeds vaker in conflict met Khomeini. In het voorjaar van 1981 wordt hij door Khomeini ontslagen en zelfs tot 'volksvijand' verklaard. Hij ontsnapt ternauwernood naar Frankrijk (p. 366-369).
- Ali Khamenei wordt de nieuwe president. Het gewapende linkse verzet van de Moedjahedien Khalk doodt

door bomaanslagen talrijke politieke en militaire leiders (p. 355-359).

- Al in november 1979 hadden Khomeini-aanhangers de Amerikaanse ambassade in Teheran bestormd en het voltallige personeel in gijzeling genomen (p. 316). De bezetting duurde 444 dagen, tot 21 januari 1981. In april 1980 probeerden Amerikaanse commando's de gijzelaars te bevrijden. Het liep uit op een fiasco (p. 317-320).

- In september 1980 begon Irak de oorlog tegen Iran. Aanvankelijk hadden de Irakezen succes - Saddam Hoessein genoot alle steun van Amerika! - maar in 1982 en 1983 wist het leger van Khomeini de kansen te doen keren (p. 321-324). Economisch richtte de oorlog, die zich nog tot 1988 voortsleepte, het land te gronde.

- Op 3 juni 1989 stierf Khomeini (geboren in 1903). Khamenei wordt 'Leider van de Islamitische Republiek', Rafsanjani wordt op 28 juli 1989 tot de nieuwe president van Iran gekozen (p. 380). In feite hadden ze Khomeini al eerder opzij geschoven.

Voor wie meer wil weten

- Bellon, Michaël. 'De islam ontsluit'.
In: *De Standaard*, 9 december 2005.

- Ester, Hans. 'Kader Abdolah: vlees noch vis'.
In: *Nederlands Dagblad*, 27 januari 2006.

- Etty, Elsbeth. 'Iedereen moet verwijderd worden'.
In: *NRC Handelsblad*, 2 december 2005.

- Goedegebuure, Jaap. 'Kader Abdolah neemt wraak'.
In: *Trouw*, 26 november 2005.

- Hakkert, Theo. 'De grote roman over de moslimrevolutie in Iran'.
In: *Het Parool*, 24 november 2005.

[Deze recensie verscheen onder de titel 'De zachte en harde kant van de islam' ook in het *Noordhollands Dagblad*, 1 december 2005.]

- Kamminga, Rudi. 'De verwording van Iran'.
In: *Dagblad van het Noorden*, 13 januari 2006.

- Komrij, Gerrit. 'Iran gidsland'.
In: *Humo*, 29 november 2005.

- Pam, Max. 'Rechter van God'.
In: *HP/De Tijd*, 9 december 2005.

- Schut, Lies. 'Dwingende roman van Abdolah over islam'.
In: *De Telegraaf*, 25 november 2005.

- Strijbosch, Clara. 'Vogels vangen op de binnenplaats'.
In: *de Volkskrant*, 16 december 2005.

Vragen en discussietips

1.

Op verzoek van de uitgever schreef Geert Mak een aanbeveling, waarin hij *Het huis van de moskee* prees als 'een adembenemende familiegeschiedenis' die tegelijk een fraai beeld schetst van 'het drama van Iran'.

Hans Ester meende echter in het *Nederlands Dagblad* (27 januari 2006) dat Kader Abdolah op twee gedachten hinkt door zowel de mensen van het huis als de geschiedenis van het land te willen schetsen ('vlees noch vis'). Wat is uw mening?

2.

Hoe beoordeelt u de vooropgeplaatste 'beginselverklaring' van de auteur, verpakt in de allegorie van de mierenplaag, namelijk dat alleen een dialoog de problemen oplost?

3.

In hoeverre vindt u dat Kader Abdolah in de roman te veel uitlegt en verklaart?

4.

Over de stijl van de roman oordeelden de recensenten heel verschillend. Elsbeth Etty noemde Abdolahs stijl in *NRC Handelsblad* (2 december 2005) 'eerder onbeholpen dan lyrisch en weinig beeldend'. Max Pam deed er in *HP/De Tijd* (9 december 2005) nog een schepje bovenop: 'Soms lijkt het of je een opstel aan het lezen bent van groep tien van de basisschool'(!). Theo Hakkert daarentegen sprak in *Het Parool* (24 november 2005) van Abdolahs 'heldere, klaterende taal' en Jaap Goedegebuure prees in *Trouw* (26 november 2005) 'het beeldende vermogen van zijn lyrische stijl'. Wat is uw oordeel?

5.

In de roman komen heel idyllische én heel gruwelijke scènes voor. Vond u die idyllische fragmenten (te) naïef, (te) sentimenteel, 'typisch Oosters' of juist functioneel in verband met de contrastwerking?

6.

Was het voor u een verrassing dat door de soera Enkhato de koran overspel op een bepaalde manier legaliseert? Deed u ook verder nog verrassende ontdekkingen op dit gebied?

7.

Hoe waardeert u Aga Djan als hoofdpersoon? Max Pam typeert hem in *HP/De Tijd* (9 december 2005) als 'antiheld'. Maar er zijn stellige andere interpretaties mogelijk.

8.

Had u er last van dat er zoveel personages (met vreemde namen) in de roman voorkomen? Kon u zich met een of meer van hen gemakkelijk identificeren? Zo ja, met wie het meest?

9.

Hoe heeft u het slot van de roman ervaren (Aga Djans bezoek aan Djirja en de brief van Shahbal)?